

Reacties op conceptnota 'Mozaïek van kerkplekken' en wijzigingen in de definitieve nota

Versie 12 maart 2019, door Marten van der Meulen en Sake Stoppels

In januari en februari 2019 waren er vijf avonden om feedback te verzamelen op [de nota 'Mozaïek van kerkplekken'](#). Deze avonden waren in Drachten, Amsterdam, Apeldoorn, Dordrecht en Eindhoven. We hebben de vele schriftelijke reacties (via de Mentimeter tijdens de avond en via een enquête achteraf) gecodeerd en geanalyseerd. De binnengekomen mails zijn ook gelezen en in dit verslag verwerkt. Naast de schriftelijke reacties is er in de gesprekken veel naar voren gebracht, die inbreng is ook meegenomen. Aan dit verslag hebben we korte citaten uit de schriftelijke reacties toegevoegd, om een indruk geven van de ontvangen feedback. Via [de website](#) is ook een video te zien die een uitvoerige indruk geeft van de gesprekken in Drachten en Amsterdam.

1. Wie hebben er gereageerd?

Tijdens de vijf avonden waren er in totaal circa 350 mensen. Van de mogelijkheid om te reageren is uitvoerig gebruik gemaakt. Er zijn tijdens de avonden 394 reacties via de Mentimeter gegeven, er zijn na afloop 83 inhoudelijke reacties gegeven via de enquête en er zijn 8 e-mails ontvangen. Dat laat een vrij grote mate van betrokkenheid zien.

Van de mensen die tijdens de avonden reageerden via de Mentimeter was ongeveer 14% jonger dan 40 jaar, daarnaast was 46% van de mensen 40 tot 59 jaar en 40% was 60 jaar of ouder. In ruime meerderheid (circa 73%) gaven de respondenten aan alleen betrokken te zijn bij een bestaande gemeente. Een kleine minderheid van 14% gaf aan alleen bij een nieuwe gemeenschap betrokken te zijn. Van de respondenten is 12% betrokken bij beide. Twee personen gaven aan niet kerkelijk betrokken te zijn. Dat betekent dat de reflecties vooral gekleurd zijn door betrokkenheid bij bestaande vormen van kerk-zijn.

2. Meest gekozen gespreksonderwerpen

Tijdens de vijf avonden konden mensen kiezen waarover ze in gesprek wilden gaan. Er waren acht onderwerpen waaruit men kon kiezen en dit waren de drie meest gekozen onderwerpen:

1. De omgang met ambten bij nieuwe kerkplekken (69 stemmen)
2. Verbinding en samenwerking met bestaande gemeenten (57 stemmen)
3. Een regelarme zone voor kerngemeenten (48 stemmen)

Tijdens vier avonden eindigde het gesprekspunt rond de omgang met de ambten bovenaan, alleen in Eindhoven stond dit onderwerp op de tweede plek. De aandacht voor de ambten is een duidelijke constante in de beleving van de nota. We tekenen daarbij aan dat in de keuze voor het ambt het denken over de sacramenten vaak meekwam. De minste aandacht ging uit naar het minimum aantal volwassenen dat nodig is (3 stemmen) en de ruimte om lidmaatschap een bescheiden plek te geven bij nieuwe vormen van kerk-zijn (15 stemmen).

3. Inhoud van de reacties

Als we kijken naar alle inhoudelijke reacties op de nota, dan ontstaat het volgende beeld. Gezien de gekozen gespreksonderwerpen is het niet verrassend dat ook via de enquête en via e-mail het meest gezegd wordt over ‘ambten’, ‘verbinding’ en ‘hoeveelheid regels’. We zetten per onderwerp beknopt op een rij wat er naar voren kwam in deze reacties.

3.1 Omgang met de ambten

Een nieuwe invulling van de ambten lijkt niet op grote weerstand te stuiten. Er zijn wel veel vragen over de juiste wijze om dit te doen. Het thema ‘sacramentsbediening’ is een van de belangrijkste onderwerpen in de feedback op het thema ambten, met name rond wie wat mag. Mede daardoor gaat de aandacht vooral uit naar de predikant en zijn of haar positie in een veranderende kerk. De discussie over het ambt interfereert daarbij met het gesprek over de opleidingseisen. Een zin in de conceptnota over het belang van opleiding en ordinatie ten opzichte van elkaar roept meerdere reacties op, zowel negatief als positief. Het lijkt van belang te zijn om meer helderheid te gaan scheppen rond ambt / ordinatie / sacramentsbediening / opleiding. Nu is het gesprek hierover vaak een kluwen. In een uitvoerige mail werd mede vanwege die interferentie gepleit voor een nieuwe bezinning op het ambt binnen onze kerk.

Inhoudelijke reflectie of reactie op de plek van de ouderling of de diaken is er nauwelijks. Wel werd meerdere keren de vraag gesteld of de klassieke drieslag van predikant / ouderling / diaken nog wel adequaat is in een sterk veranderend kerkelijk landschap. Sorteert je vanuit die klassieke drieslag al niet te vroeg voor op het oude spoor? Vraagt een missionaire kerk om een ander type ambt? Sommigen gaven aan een eventuele herordening van het ambt te vroeg te vinden; de (nu nog kleine) praktijk zal zich nog moeten bewijzen. Anderen meenden dat het juist nu nodig is om vast te houden aan de huidige ambten, om zo een helder kader te houden voor een kerk in transitie. Daarbij is ook een vraag welk gewicht de oecumene mag hebben in het nadenken over het ambt. Hierachter ligt de vraag naar het soortelijk gewicht van aan de ene kant de wereldwijde oecumene en aan de andere kant een vruchtbare plaatselijke structurering van het gemeente- en gemeenschapsleven. Op de drie inhoudelijke pijlers van het ambt (Christus centraal, eenheid en continuïteit) is geen feedback ontvangen.

Een aantal reacties om een indruk te geven van de feedback:

“Een team dat de kar trekt en zo ongeveer alles doet wat diaken en ouderling doen zal veel sneller functioneren dan bij ambtsdragers.”

“Er dreigt er een verzameling van personen te ontstaan naast de predikant, wat de duidelijkheid niet ten goede komt (zoals kerkelijk werkers en pastors). Waarom niet een ouderling met speciale opdracht?”

“De ambtsstructuur moet op de helling. Die stamt uit een andere tijd. In deze tijd van fluïde betrokkenheid van veel leden en gezien de toegenomen mondigheid en democratisering volstaat een tweemaandelijks gemeentevergadering in wat kleinere gemeenten uitstekend. Juist op de pioniersplekken zou daarmee kunnen worden gepioneerd, maar het moet blijkbaar allemaal in een ambtsdragersstructuur gegoten worden.”

3.2 Verbinding en samenwerking

Een diversiteit aan kerkplekken wordt breed gewaardeerd. Daarbij valt de houding ten opzichte van diversiteit veelal te typeren als ‘eenheid in verbondenheid’. En dus niet zozeer ‘eenheid in vorm’ of ‘voor iedereen dezelfde regels’. Verschillende keren wordt opgemerkt dat bestaande gemeenten

nieuwe vormen van kerk-zijn moeten ondersteunen. In de regel zijn mensen ook vóór verbinding, zo blijkt uit de reacties. Er is een wens om daar veel aan te doen, en regelmatig wordt méér wenselijk geacht dan nu wordt voorgesteld. Wel moet men oppassen voor ongelijke verhoudingen.

De verbinding wordt vooral op lokaal niveau gezien, verbinding met landelijke kerk wordt ook een aantal keren genoemd. Opvallend is dat het woord 'classis' in alle schriftelijk reacties niet voorkomt. Dat heeft mogelijk te maken met het niveau waarop de classis opereert. Op dat (geografische) niveau zijn er voor lokale gemeenten kennelijk geen natuurlijke en vanzelfsprekende ankerpunten voor verbinding. In het gesprek tijdens de avonden kwam de classis wel enkele keren aan de orde.

Met name in Eindhoven kwam het punt van oecumene aan de orde. Dat heeft te maken met de overwegend Rooms-Katholieke setting waarbinnen de protestantse gemeenten in het zuiden functioneren, maar het werpt ook licht op nieuwe kerkplekken die interkerkelijk of 'parakerkelijk' opereren en lang niet altijd het specifieke DNA van een bestaande denominatie in zich hebben.

Een aantal reacties om een indruk te geven van de feedback:

“Kan een pioniersplek ook verbinding aangaan/samenwerken met een kerk buiten de PKN?”

“Pioniersplekken die naar volwassenheid groeien maar die vanuit een oecumenisch streven niet volledig of alleen onder de PKN willen vallen, zoeken wellicht nog een andere verbinding met de PKN. Een soort nomadentent die verbonden is met meerdere kerken. Het zou interessant zijn om in vervolg ook naar deze groep te kijken. Als [geanonimiseerd] staan we ook op het punt om meer volwassen te worden, maar vanwege de oecumene is een kerngemeente worden voor ons niet wenselijk.” (enquête, Apeldoorn).

“Kunnen kerngemeenten die niet begeleid worden door een plaatselijke gemeente niet onder de hoede vallen van een classispredikant die met intervisie, opleiding de kernraad kan begeleiden in de desbetreffende vragen?”

“Ik ben erg geïnteresseerd in de relatie tussen nieuw en bestaand kerk-zijn. Het lijkt nu alsof men soms last van elkaar heeft of moeilijk vindt om met en voor elkaar beslissingen te nemen. De mogelijkheid om als pioniersplek een zelfstandige gemeente te zijn is daarop een antwoord. In mijn opinie hoort dat 'last hebben van elkaar' erbij en moet daar hulp bij geboden worden. Zo leer je namelijk van elkaar en trek je samen op.”

3.3 Regelarme zone

Wat betreft de hoeveelheid regels is de teneur breed 'hoe minder regels, hoe beter'. Er is bij sommigen de angst dat de nieuwe kerngemeenten te snel binnen de mal van de kerkorde worden geperst. Enkele mensen wijzen op een 'regelparadox' bij dit proces: waarom zijn nieuwe regels nodig als je juist minder regels wilt voor kerngemeenten?

Een aantal reacties om een indruk te geven van de feedback:

“Kun je een veelheid aan vormen eigenlijk wel vastleggen in 'beleid'? Moet je het niet laten bij '2 of 3 in mijn naam'?”

“Ik hoop niet dat de situatie ontstaat dat er te strakke lijnen worden neergezet voor de nieuwe initiatieven, waardoor deze worden beperkt door de regels. Persoonlijk vind ik dat de nieuwe ontwikkelingen mooie initiatieven veel te bieden hebben. Daar kunnen de bestaande kerken veel van leren.”

“Ik zou zo'n regelarme zone toejuichen om zo de ruimte te bieden aan een grote variatie van nieuwe plekken.”

4. Andere punten die naar voren zijn gebracht

Kort staan we stil bij enkele thema's die niet onder de eerder genoemde drie gespreksonderwerpen zijn uitgewerkt en in de reacties wel herhaaldelijk genoemd zijn. Daarbij komen vooral twee thema's vaak naar voren.

4.1 Lichtere regelgeving voor kleine gemeenten

Ten eerste, er is erg veel vraag naar lichtere regelgeving voor kleine gemeenten. Dit signaal werd in alle bijeenkomsten frequent en pregnant afgegeven. "Dat kan geen vijf jaar wachten." Juist omdat dit onderwerp niet geagendeerd stond (het ging immers om *nieuwe* kerkplekken), is het belangrijk dit signaal uiterst serieus te nemen, want in heel wat gemeenten is de nood hoog.

Een aantal reacties om een indruk te geven van de feedback:

"Ik denk dat datgene wat men voor de pioniersplekken wil regelen ook voor de reguliere gemeenten geregeld moet worden, m.b.t. ambt en andere organisatiestructuren en -vormen. Als men dat twintig jaar geleden had gedaan [...] waren de pioniersplekken misschien niet nodig geweest."

"In onze bestaande gemeente wordt het steeds moeilijker ambtsdragers te vinden, vooral omdat er te veel 'gedoe' aan vast zit. Beperken tot de echte kern lijkt mij heel goed, ook voor bestaande gemeenten."

"Wij staan open voor pioniersplekken. Ondertussen gaan we ons als dorpskerk een beetje kerngemeente voelen."

"Ik wil vooral meegeven dat ik het een erg goed stuk vindt. Met als aanvulling dat het misschien ook een goed idee is als je als kerk ook kunt 'degraderen' van woonhuis naar *tiny house*. Ik ben vaak voorgegaan in kleine kerkjes die organisatorisch het hoofd nauwelijks boven water kunnen houden. Juist daarmee zijn ze dan veel tijd en energie kwijt. Als je dan terug kunt schakelen naar een *tiny house*, is er misschien weer ruimte om als klein kerkje weer bezig te zijn met je missie, in plaats van met organisatorisch overleven."

4.2 Theologieopleiding

Tijdens de avonden werd regelmatig waardering uitgesproken voor de nieuwe mogelijkheden van een pastor, tegelijk was er ook zorg. In de schriftelijke reacties klinken vooral zorgen door. Er worden vragen gesteld over (de omvang van) de theologieopleiding van de pastors. Ook zijn er vragen en opmerkingen over de positie van de kerkelijk werker, over de verhouding tussen pastors en predikanten en over de sacramentsbediening. Een aantal mensen denkt dat dit proces het begin van het einde is voor de academische predikant. Wat hieraan raakte is dat iemand opperde om het ambt van 'doctor' (zoals door Calvijn voorgesteld) een rol te geven: een academisch geschoolde predikant die op classicaal niveau o.a. pastors en kerkelijk werkers ondersteunt, schoolt en corrigeert.

Een aantal reacties om een indruk te geven van de feedback:

"De positie van kerkelijk werkers is tamelijk afwezig in de nota. Ze worden vooral genoemd als nadeel, omdat mede daardoor een nieuwe doordinking van de ambtstheologie nodig is. In Friesland is dit een belangrijke kwestie, *long overdue*."

"Met een korte opleiding zullen de leiders van kerngemeenten vooral teren op wat ze van huis uit hebben meegekregen. Omdat de theologische kennis en kunde onvoldoende tijd heeft gehad om hen te vormen. Gevolg is dat ze spiritueel onvoldoende zelfstandig zijn en

de uitleg bij bijbelverhalen vooral dogmatische praatjes zullen zijn. Dat is slecht voor het niveau van de kerk.”

“Is dit het begin van het einde van de academisch opgeleide predikant?”

“In de nota wordt op een gegeven moment verwezen naar de Rheinische Kirche. Daar functioneert naast de Pfarrer een Praedikant. Wat echter niet wordt vermeld is dat de Pfarrer de mentor is van de Praedikant (niet universitair opgeleid) en dat hij regelmatig de preken van de Praedikant controleert en ook de andere werkzaamheden in de gaten houdt.”

4.3 Overige zaken

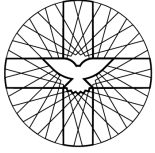
Wat betreft de feedback valt op dat deze zich vooral richt op de *uitwerking* van de tien essenties voor kerk-zijn. Op de tien essenties zelf is bijna geen kritische feedback binnen gekomen. Deze essenties lijken op draagvlak te kunnen rekenen, ook omdat er verschillende keren erg positief op gereageerd is.

Er zijn enkele thema's in de feedback die niet vaak genoemd worden, maar toch wel enkele keren:

- Het diaconaat is belangrijk, dat moeten niet vergeten worden.
- Een paar keer wordt een meer congregationalistische opvatting verwoord rond de omgang met ambten en sacramenten: kan de geloofsgemeenschap / de groep niet functioneren als context voor de sacramentsbediening? In dat geval zijn ambten niet nodig of bepalend en heeft de gemeenschap de vrijheid om naar eigen inzicht de sacramentsbediening toe te vertrouwen aan (bepaalde) leden van de gemeenschap.
- Laten we weer meer ruimte maken voor 'singuliere gaven', dat is de optie die de kerkorde biedt om mensen zonder de juiste theologische opleiding, maar met duidelijke gaven, predikant te maken.
- Tijdens de avonden was er soms zorg proefbaar dat het bij deze nota ging om regeldrang vanuit 'Utrecht'. In de schriftelijke reacties is er juist weinig argwaan tegen een landelijke kerk die van alles wil opleggen aan lokale gemeenten, mogelijk omdat tijdens de avonden is toegelicht dat het nieuwe kerkplekken zelf zijn die vragen om duidelijkheid, een steviger plek binnen de kerk en passende regels.

4.4 Sfeer en stijl

In de circa acht e-mails die gestuurd werden, worden kritische vragen gesteld en wordt vrij stellig gereageerd. In de overige schriftelijke reacties (via de Mentimeter en de enquête) worden vooral heel veel vragen gesteld. Er zijn weinig mensen die heel stellig reageren, en nauwelijks in afwijzende zin. Men zit veel in de 'meedenkstand' en weinig met de hakken in het zand.

Wijzigingen in de nota ‘Mozaïek van kerkplekken’

Versie 12 maart 2019, door Peter den Hoedt en Martijn Vellekoop

Van allerlei kanten is er de afgelopen twee maanden feedback gegeven op de conceptnota, onder meer via de avonden in het land, via e-mail, via gesprekken met de opleidingen, met kerkjuristen en met classispredikanten. Deze feedback leidt tot wijzigingen in de nota die binnenkort aan de synode wordt aangeboden. We zetten beknopt op een rij wat de belangrijkste wijzigingen zullen zijn.

5. Grotere wijzigingen in de nota

De feedback op de nota leidt op twee punten tot grotere wijzigingen in de nota, namelijk rond de kwaliteitsborging bij de pastor en rond de verbinding met kerngemeenten en de classis.

5.1 Rond de kwaliteitsborging bij de pastor

Rond het ambt spitste de discussie zich regelmatig toe op de rol en opleiding van de pastor. De reacties zijn niet unaniem positief, tegelijk is de indruk ook dat er ook veel draagvlak is. Wat betreft de pastor ligt in de conceptnota nu sterk de nadruk op de opleiding bij aanvang. Andere waarborgen voor de kwaliteit van de pastors zijn niet erg uitgewerkt in de tekst. In de definitieve versie van de nota wordt meer aandacht gegeven aan de totaal vijf waarborgen voor kwaliteit van de pastor:

- een tweejarige deeltijdopleiding op HBO-niveau bij aanvang;
- een beoordeling van de geschiktheid / colloquium bij aanvang;
- continue nascholing in het kader van levenslang leren;
- een predikant wordt aangewezen als supervisor van de pastor;
- pastors zijn onderdeel van een ‘leergemeenschap’ voor predikanten, kerkelijk werkers en andere pastors die actief zijn bij kerngemeenten.

In de conceptnota was onvoldoende het bredere kader geschetst waarmee de kwaliteit van pastors geborgd en verbeterd wordt. Door de aanpassingen wordt duidelijk dat niet alleen gebeurt via een opleiding bij aanvang, maar ook via andere waarborgen die levenslang leren mogelijk maken.

5.2 Rond verbinding en de plek in de organisatiestructuur

Tijdens de avonden werd enkele keren de zorg geuit dat kerngemeenten een soort van ‘parallele kerk binnen de kerk’ zouden worden. En vanuit de classispredikanten was er een sterke en onderbouwde wens om alle classes rond kerngemeenten een rol te laten vervullen. In de conceptnota was een andere keuze gemaakt (namelijk: een apart verband, en verbinding van alle kerngemeenten aan één classis voor het toezicht). Vanwege de feedback wordt de nota op dit punt aangepast: het voorstel wordt om kerngemeenten te laten vallen onder de classis waar zij zich geografisch bevinden. Enkele opmerkingen hierbij:

- Kerngemeenten zijn niet verplicht om vergaderingen van de classis bij te wonen, deze aanpassing levert voor kerngemeenten dus niet per sé extra vergaderdruk op. Wel bezoeken classispredikanten de kerngemeenten, net zoals dat met reguliere gemeenten gebeurt.
- De classispredikanten willen zich opstellen als ambassadeurs voor verbinding en voor een eigen, passende benadering van deze kerngemeenten.

- Er blijft een ‘landelijk verband van kerngemeenten’, maar dit verband krijgt geen bestuurlijke/toezichhoudende rollen meer. Dit verband richt zich vooral op ontmoeting en (onderling) leren. De term ‘leergemeenschap’ lijkt passend.
- We onderzoeken komende maanden, in overleg met de betreffende kerkelijke classicale colleges, waar aangepaste werkwijzen voor kerngemeenten nodig zijn; ze kunnen niet altijd zoals reguliere gemeenten behandeld worden.

6. Overige wijzigingen in de nota

Naast deze twee grote punten zijn er een groot aantal kleinere punten waar aanpassing van de nota gewenst is. Om een indruk te geven, noemen we hier enkele van deze wijzigingen:

- Tijdens de avonden en in de reacties is pregnant naar voren gebracht dat kleine gemeenten ook behoefte hebben aan voorstellen zoals deze nu voor kerngemeenten ontwikkeld zijn. Hoe met kleine gemeenten omgegaan moet worden was echter geen onderdeel van het onderzoek en de nota, maar dat verdient blijkbaar wel extra aandacht. Tijdens de synode worden voorstellen voor een vervolg op deze oproep besproken.
- Om technisch een goede kerkordelijke uitwerking mogelijk te maken, blijkt het onvermijdelijk te zijn om nadere eisen te stellen aan welk type ambtsdragers (ouderling, diaken, ouderling-kerkrentmeester) onderdeel is van een kernraad. Hoewel dat inhoudelijk niet per sé de wens is, zou anders een aanpassing van de kerkorde nodig zijn. Voor de komende vijf jaar is echter het voorstel geen wijzigingen in de kerkorde door te voeren, maar eerst meer te leren voor we meer institutionaliseren. Deze aanpassing draagt er ook aan bij dat er iemand is die het diaconaat goed in het oog houdt, zoals uit de feedback naar voren kwam.
- Vanwege dezelfde reden als hierboven genoemd (technisch-kerkordelijke noodzaak) zijn er niet drie maar vier ambtsdragers nodig in het geval dat er een predikant onderdeel is van een kernraad. Wel zijn drie ambtsdragers (ouderling, diaken en ouderling-kerkrentmeester) voldoende als Woord en sacrament worden ingevuld door een kerkelijk werker of een pastor, omdat die dan tevens het ambt van ouderling of diaken dragen.
- De kerkelijk werkers worden in de tekst van de conceptnota onhandig als nadeel genoemd (op pagina 50). Dit moet tekstueel verbeterd worden, zodat de rol van kerkelijk werkers niet in de context van nadelen naar voren komt.
- Naar aanleiding van overleg met PThU, de CHE en Windesheim wordt de opleiding van pastors meer in het perspectief gezet van ‘levenslang leren’. En leiderschap wordt expliciet als aandachtsgebied genoemd bij de inhoud van de opleiding.
- De tien essenties (op pagina 26 van de conceptnota) geven een minimum voor kerk-zijn. Er zijn echter situaties denkbaar waarbij er méér nodig is, bijvoorbeeld als er complexe omstandigheden zijn, als kerngemeenten bijzonder veel betrokkenen hebben of veel bezittingen/vermogen beheren. Om ook in die gevallen de bestuurlijke kwaliteit, veiligheid en integriteit te waarborgen (zie hoofdstuk 4), is het voorstel dat het moderamen aanvullende eisen kan laten gelden voor uitzonderingen. Het is belangrijk dat de *governance* van kerngemeenten in balans is met de verantwoordelijkheid die men draagt.
- In de conceptnota gaat hoofdstuk 7 over samenwerking en verbinding. Dit hoofdstuk biedt inzichten en praktische tips, maar weinig concrete voorstellen. Breed klonk de behoefte aan meer contact en onderling leren. Tegelijk blijkt het vaak lastig om dat lokaal en regionaal te initiëren en vorm te geven. Bij het praktijkonderzoek begin 2018 bleek dat dit type gesprekken wel echt in een behoefte voorziet, maar lokaal toch zelden tot stand komt. Daarom wordt een voorstel toegevoegd dat de dienstenorganisatie enkele tientallen van zulke gesprekken initiëert, onder andere in samenwerking met de ringen.